

К.М. ВІТМАН. ЕТНОПОЛІТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ: ПРОЕКТ СОЮЗУ РОСІЇ, УКРАЇНИ ТА БІЛОРУСІ

Продовжується вивчення процесів етнополітичної дезінтеграції та інтеграції. Дезінтеграція СРСР призвела до розпаду наддержави, однак започаткувала низку інтеграційних процесів на пострадянському просторі. Об'єктом вивчення є етнополітична інтеграція в межах проекту формування єдиної держави на терені Росії, України та Білорусі, запропонованого російською стороною.

Ключові слова: *етнополітична дезінтеграція, етнополітична інтеграція, СРСР, пострадянський простір.*

Продолжается изучение процессов этнополитической дезинтеграции и интеграции. Дезинтеграция СССР привела к распаду сверхдержавы, но положила начало ряду интеграционных процессов на постсоветском пространстве. Объектом изучения является этнополитическая интеграция в рамках проекта формирования единого государства на пространствах России, Украины и Беларуси.

Ключевые слова: *этнополитическая дезинтеграция, этнополитическая интеграция, СССР, постсоветское пространство.*

Interrelationship between the processes of ethno-political decomposition and fusion are studied in the article. The USSR decomposition led to the superstate collapse, but at the same time it started the fusion processes in postsoviet region. Ethno-political fusion in the Russian project of single state formation on the territories of Russia, Ukraine, Byelorussia is studied.

Key words: *ethno-political decomposition, ethno-political fusion, USSR, postsoviet region.*

Держави пострадянського простору об'єднують те, що вони довгий час входили до складу наддержави, що наклало відбиток на їх подальший розвиток. На певному етапі СРСР не зміг втримати контроль над політичними процесами всередині держав-членів союзу. Відцентрові тенденції переважили доцентрові¹. Згідно теорії етнополітології, відцентрові тенденції, спрямовані на дезінтеграцію наддержави, переважають серед підлеглих націй, тоді як доцентрові – в середовищі нації, яка домінує в наддержаві. Спроби радянського керівництва в особі російської еліти зберегти Радянський Союз провалилися. Однак, як засвідчили попередні дослідження, процес етнополітичної дезінтеграції Радянського Союзу дав початок низці інтеграційних процесів на пострадянському просторі. Цим самим підтвердивши циклічність процесів етнополітичної дезінтеграції та інтеграції.

Останнім часом інтеграційні процеси почали домінувати над дезінтеграційними на регіональному рівні: намагаються об'єднатися декілька держав. Якщо раніше інтеграційні проекти на пострадянському просторі ґрунтувалися на економічній складовій (ЄЕП, ЄВРАЗЕС), то зараз почали з'являтися проекти етнополітичної інтеграції. Не випадково, російські еліти переконані, що економічна інтеграція країн пострадянського простору передусім політичний. Її основою вважаються спільні економічні, політичні інтереси, тривалий час перебування у складі однієї держави, і навіть етнічна спорідненість у випадку Росії, України та Білорусі. В березні 2010 року надійшла відповідна пропозиція від російської еліти про створення союзу України, Росії та Білорусі².

Українська політична еліта вирішила прозондувати реакцію українського суспільства на відновлення союзної держави у складі України, Росії та Білорусі. Гуманітарний віце-прем'єр-міністр В. Семиноженко на одному з політичних ток-шоу заявив, що ця ідея може бути розглянута в Україні. Посилаючись на дані опитувань, віце-прем'єр підкреслив, що більшість українців хоче союзної держави і вірить, що це призведе до успіху країни³. Соціологічне опитування, проведене у квітні 2010 року засвідчило, що 63,4% респондентів в Україні схвалюють створення союзу України, Росії й Білорусі, 26,6% – проти, 10% – не змогли відповісти⁴. Віце-прем'єр підкреслив, що «Україну в ЄС, як мінімум найближчі 15 років ніхто не чекає», тому є сенс розглянути інший вектор інтеграції. Українська політична еліта переконана, що ідея створення такого об'єднання на пострадянському просторі є однією зі схем, яка має право до розгляду, так само як і участь України в Євросоюзі.

Вперше відтворення союзу України, Росії та Білорусі запропонував депутат російської Держдуми, голова комітету з економічної політики і підприємництва, Є. Федоров, розіславши відповідного листа під назвою «Україна-Білорусь-Росія: від історичної єдності – до єдиної держави» українським депутатам⁵. Проект містить засади відтворення на теренах України, Білорусі та Росії єдиної держави та її подальші перспективи. Метою етнополітичної інтеграції є забезпечення громадянам України, Білорусії і Росії високий рівень життя, за якого тривалість життя становитиме не менше 75 років, частка середнього класу складе не менше 70%. Тобто соціально-економічні переваги. Відповідно до проекту, «засобом досягнення цієї мети є створення на теренах нинішньої України, Білорусі та Росії єдиної, сучасної ефективної держави (зі столицею в м. Києві), здатної гарантувати своїм громадянам комфортні та безпечні умови життя, широкі можливості для реалізації творчого та трудового потенціалу, розвиток самобутніх культур всіх народів та етносів»⁶.

Голова комітету з економічної політики і підприємництва російського парламенту вважає, що відтворення історичної єдності російсько-українсько-білоруського народу з утворенням нової держави дозволить вирішити найскладніші довгострокові завдання в усіх сферах державного і суспільного життя, в тому числі й за рахунок появи на міжнародній арені нової сильної держави з високим міжнародним статусом і відповідною унікальною економічною привабливістю. На думку російського парламентаря, «принципом інтеграції трьох держав стане консенсус усіх політичних сил і груп України, Росії і Білорусі». Є. Федоров закликав українських політиків не зволікати і вже у першому півріччі створити оргкомітет для вироблення принципів роботи з відтворення на теренах України, Білорусі та Росії єдиної держави. Він вважає, що нове етнополітичне утворення на пострадянському просторі зможе на рівних конкурувати з США, НАТО і ЄС і гратиме домінуючу роль на світовій арені.

В економічній сфері проект етнополітичної інтеграції передбачає об'єднання економік країн, запровадження єдиної грошової одиниці, створення єдиного митного простору. Формування на теренах України, Білорусі та Росії єдиної держави не передбачає приєднання Білорусі та України до Росії на основі її стандартів та правил. На першому етапі створення єдиної держави пропонується сформувати наддержавні органи, яким, за створення необхідних умов та напрацювання правил погоджувальних процедур, поступово передаватимуться функції національних державних органів влади та управління. Є. Федоров вважає, що пострадянська етнополітична інтеграція не займе багато часу, оскільки спиратиметься на

позитивний досвід євроінтеграції, що дозволить уникнути багатьох помилок. Відповідно до проекту, протягом перших десяти років етнополітичної інтеграції пропонується: домогтися попередньої згоди всіх основних політичних сил Росії, України та Білорусі; сформувати політичні організації, громадські об'єднання та інші політичні інститути, головною метою діяльності яких стане формування широкої громадської підтримки ідеології створення єдиної держави (згодом на їх основі буде сформовано повноцінні політичні партії єдиної держави); сформувати наднаціональні органи влади та управління, яким поступово передаватимуться владні функції національні органи (процес формування органів влади та управління єдиної держави має завершитися виборами до її парламенту, прийняттям Конституції єдиної держави); в межах єдиного підходу до формування органів та структур управління єдиної держави здійснити муніципальну реформу, яка розширить права місцевого самоврядування, реформу регіонального управління, яка стимулюватиме ініціативу та відповідальність органів управління регіонів у розвитку економіку та соціальної сфери регіонів⁷.

Ініціатор проекту вважає, що виконання цих завдань забезпечить взаємне зміцнення національних курсів України, Білорусі та Росії. В результаті у зовнішньополітичній сфері з'явиться нова сильна держава з високим міжнародним статусом та відповідним економічним розвитком, що обумовить її домінуючу роль на світовій арені у воєнно-політичній та економічній сферах.

Розглядаючи цей етнополітичний проект з наукової точки зору слід звернутися до теорії відомого німецького політолога та соціолога К.Дойча, який досліджував процеси інтеграції та дезінтеграції держав. Він сформулював наступні умови успішної інтеграції держав: спільність основних цінностей учасників етнополітичної інтеграції, очікування міцних економічних зв'язків і, як результат, економічних винагород від інтеграції, більш високе економічне зростання, збільшення політичних можливостей однієї держави, порівняно з кількома розрізненими, наявність соціальних зв'язків між країнами, незважаючи на кордони, висока географічна та соціальна мобільність населення, прогнозованість поведінки усіх учасників етнополітичної інтеграції⁸.

Дослідник переконаний, що лише за наявності вищезгаданих передумов етнополітична інтеграція буде успішною. Попри економічні вигоди, в Україні існує потужний спротив етнополітичній інтеграції з країнами колишнього Радянського Союзу. Він обумовлений, по-перше, негативним досвідом перебування України в СРСР, по-друге, спротивом політичних та бізнес-еліт, для яких інтеграція України в будь-яке союзне утворення означає втрату влади.

Праві політичні сили шоковані кардинальною зміною зовнішньополітичного та зовнішньоекономічного курсу. «Як можна об'єднати членство в митному союзі з Росією, Білоруссю й Казахстаном або входження в ЄС з перебуванням на фінальному етапі нової угоди з ЄС про асоціацію, яка передбачає зону вільної торгівлі?», – не розуміє тінювий міністр закордонних справ, С. Соболев. Єврокомісія недвозначно підтвердила неможливість поєднання цих двох взаємовиключних векторів економічної інтеграції. Проект російського депутата та спроби українського віце-прем'єра популяризувати його викликали двозначну реакцію в Україні.

Не схвалив ідею об'єднання держав спікер Верховної Ради України, партія якого входить до складу урядової коаліції. «Треба навчитися жити в державі самостійно і довести бодай в 2011 році, коли буде 20 років незалежності, що ми

можемо бути державою», – наголосив В. Литвин. Праві політичні сили України переконані, що на неофіційному рівні російська владна еліта так і не визнала незалежності Української держави. Звідси і наміри відтворити високоефективну україно-білорусо-російську державу, яка об'єднає пострадянський регіон від Кольського півострова до Криму, від Карпат до Сахаліну, від Буга до Байкала. Партія «За Україну!» і зажадала від керівників держави дати публічну оцінку заявам гуманітарного віце-прем'єра, який поставив під сумнів незалежність України.

Опозиція категорично виступила проти інтеграції України, Росії та Білорусі. Народний депутат України, член парламентського комітету з питань євроінтеграції С. Шевчук заявив, що подібні послання можуть негативно вплинути на взаємини України з РФ. Політик вважає, що проект етнополітичної інтеграції трьох держав має провокаційну мету – поглиблення розколу між Сходом і Заходом України, між молоддю і старшим поколінням, між тими, хто налаштований на традиційні зв'язки з східними сусідами і євроінтеграторами.

Перший Президент України, Л.Кравчук уточнив, що в листі Є.Федорова пропонувався не союз трьох держав, а єдина союзна держава зі столицею в Києві. «Якщо така держава буде утворена, йдеться замах на святая святих – суверенітет і територіальну цілісність», – не применшував загрози Л.Кравчук. Лише Компартія, яку багато разів намагалися заборонити, оскільки вона неодноразово зазіхала на суверенітет України в своїх програмних положеннях та заявах, відкрито підтримала цей політичний проект. «Це життєво важливе, що нам потрібно зробити, щоб урятувати народ України і саму Україну», – заявив депутат Л. Грач, коментуючи можливість створення союзу трьох держав. КПУ вітає будь-які прояви інтеграції з Росією, вважаючи її чи не єдиною дружньою державою⁹.

Опозиція запропонувала Верховній Раді звільнити віце-прем'єр-міністра з гуманітарних питань. В. Семиноженку ця ініціатива нагадала 37-й рік сталінських репресій. Прем'єр намагався виправдатися і поради трактувати його слова про входження у союз із Росією не як заклик, а лише як привід замислитися над глобальними світовими тенденціями. «Наприклад, арабський світ об'єднується, а ми повинні бути скрізь і брати краще», – зазначив політик. Опозиція вважає, що член уряду не має права продукувати такі необгрунтовані і небезпечні заяви. Президент заявив, що він проти того, щоб роздмухувати зараз цю тему. В.Янукович підкреслив, що незалежність України є незаперечною істиною і порадив В. Семиноженкові як посадовій особі, що висловлює позицію держави, дуже скрупульозно зважувати кожне своє слово. Глава держави зазначив, що для всіх представників влади інтеграція в ЄС є стратегічним напрямом розвитку України й це не підлягає обговоренню.

Експерти вважають слов'янський вектор інтеграції таким, що довів свою безплідність ще в 90-х роках. По-перше, про тотальну уніфікацію трьох різних країн в межах однієї держави і мови бути не може: проти неї протестуватимуть нації усіх трьох країн, побоюючись свого розчинення та зникнення. Отже, у випадку об'єднання оберуть компроміс у вигляді федерації або конфедерації. Однак за таких умов буде неможливо сформувати союз рівних економічних партнерів. «На відміну від Білорусі, яка є сировинним придатком Росії, Україна є конкурентом Росії на зовнішніх ринках у багатьох сферах економіки», – вважають українські політичні експерти. (10) Вони переконані, що ідеї інтеграції – це не більше ніж спроби нейтралізувати економічного конкурента в особі України.

Найбільше політичні еліти побоюються, що єдиній державі доведеться нести відповідальність за недемократичні дії Російської Федерації. Йдеться про те, що українські об'єкти можуть стати мішенню тероризму, досить поширеного в Росії.

Як вже згадувалося, етнополітична інтеграція успішна і можлива за наступних умов: особливий привабливий спосіб життя, що означає очікування більш корисних економічних винагород; вище економічне зростання; етнічна спорідненість націй країн, що інтегруються і найголовніше підтримка більшості населення. Російський, а тим більше білоруський спосіб життя привабливим для України поки не назвеш. Економічного зростання від дешевого газу очікувати не варто, оскільки це означає лише відтермінування впровадження сучасних технологій на українських промислових об'єктах.

Етнічна спорідненість та підтримка більшістю населення цього вектору інтеграції теж сумнівна. Якщо влада почне форсувати об'єднання в союзну державу, Україна швидше за все розколеться на дві частини внаслідок громадянського протистояння. «Якщо він (Янукович) спробує здійснити хоч крок, хоч півкроку в напрямку формування союдної держави», більшість українців, які голосували в 1991 році за незалежність України навряд чи «залишаться вдома, спокійно споглядаючи за втрагтою майбутнього наших дітей», – резюмував головну причину того, чому не спрацює цей політичний проект, депутат О. Семерак. Україна пройшла випробування самостійністю і сформувалася як держава.

Ідею об'єднатися у єдиний союз трьох держав поки що не підтримують не тільки в Україні, але й у Росії та в Білорусі¹¹. До речі, остання визнала неефективним союз із Росією і бачить свій подальший шлях у європейській інтеграції. Спроба економічної інтеграції Росії з Білоруссю дуже швидко переросла в політичну та загрожувала самостійності Білорусі. У свою чергу російські експерти побоюються, що економіка РФ недостатньо стабільна, і об'єднання з Україною і Білоруссю буде обтяжливим для неї. Російські політики називають проект етнополітичної інтеграції привабливим, але на майбутнє у віддаленій перспективі. «Зараз ця пропозиція виглядає дивно і нереально до виконання», – підкреслив директор української філії Інституту країн СНД В. Корнілов¹². Політик упевнений, що до 2020 року Росія, Україна і Білорусь не об'єднаються, що зовсім не свідчить про безперспективність об'єднання.

Наразі Росія активно пропонує Україні взяти участь в різних проектах економічної інтеграції на пострадянському просторі. Керівництво Російської Федерації переконане, що така інтеграція неминуче потягне за собою етнополітичну. Але практичні спроби Компартії України перевести інтеграцію України з Росією та Білорусією в практичну площину не мали успіху. Верховна Рада України відмовилася провести навіть парламентські слухання про перспективи вступу України в митний союз у рамках Єдиного Економічного Простору, утвореного Росією, Білоруссю і Казахстаном¹³.

Перший проект етнополітичної інтеграції України, Росії та Білорусі було відхилено. Однак, це не значить, що він стане останнім. Чергування процесів дезінтеграції та інтеграції є однією з закономірностей етнополітичного розвитку. Пострадянський простір не є винятком: інтеграційно-дезінтеграційні процеси, які відбуваються на його теренах, підтверджують це. Наразі інтеграційні процеси на теренах пострадянських держав беруть гору над дезінтеграційними, що дозволяє прогнозувати появу нових проектів етнополітичної інтеграції. Жоден попередник проекту «Україна-Білорусь-Росія: від історичної єдності – до єдиної держави» не

обговорювався на державному рівні.

1. *Картунов О.В.* Вступ до етнополітології. – К.: Ін-т етнополітики, управління та господарського права, 1999. – С. 209. 2. *Російський* парламентар пропонує створити союзу державу України, Росії та Білорусі з центром у Києві // Дзеркало тижня. – № 10. – 13–9 березня 2010. – С.12. 3. *Украина может предпочесть союз с РФ интеграции в ЕС.* – [Електронний ресурс] // Росбалт. – Режим доступу: <http://www.rosbalt.ru/2010/03/29/723798.html>. 4. *Опитування* проведене фондом «Громадська думка — Україна» 10–19 квітня 2010 року. 5. *Украина - Белоруссия - Россия:* от исторического единства народа – к единому государству [Письмо депутата Госдумы Евгения Федорова] [Електронний ресурс] // Інформер. – Режим доступу: <http://www.informer.ua/politics/107216>. 6. Там же. 7. Там же. 8. *Deutsch K.* Analysis of International Relations. – N.Y., 1968. – P.161. 9. *Компартия* считает необходимым союз Украины, России и Беларуси [Електронний ресурс] // Українські новини. – Режим доступу: <http://un.ua/rus/article/257136.html>. 10. *Голобуцкий А.* Проект союза Украины, России и Беларуси себя не оправдывает [Електронний ресурс] // Главред. – Режим доступу: <http://www.glavred.info/archive/2010/03/30/132548-6.html>. 11. *Годин Ю.* Вступит ли Украина в Славянский Союз? // Мировая экономика и международные отношения. – 2001. – №4. – С.17. 12. *Корнілов В.* Ідея союзу України, Росії і Білорусі дивна і нереальна [Електронний ресурс] // Gazeta.ua. – Режим доступу: <http://gazeta.ua/index.php?id=332022>. 13. *Верховна Рада* відмовилася провести слухання на тему вступу України до митного союзу ЄП [Електронний ресурс] // ProUA. – Режим доступу: <http://kyiv.proua.com/country/2010/04/01/133329.html>.